

КРАЄЗНАВЧІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРО ВОЛИНЬ ТА ПРОПАГАНДА ТУРИЗМУ НА СТОРІНКАХ ЧАСОПISУ «НАША БАТЬКІВЩИНА» (1937 – 1939 рр.)

Стаття присвячена аналізу наукових публікацій про Волинь на сторінках краєзнавчо-туристичного журналу «Наша Батьківщина», що видавався у Львові в 1937 – 1939 рр.

Ключові слова: Волинь, краєзнавство, туризм, журнал «Наша Батьківщина».

Статья посвящена анализу научных публикаций о Волыни на страницах краеведческо-туристического журнала «Наша Батьківщина», который издавался во Львове в 1937-1939 гг.

Ключевые слова: Волынь, краеведчество, туризм, журнал «Наша Батьківщина».

The article is dedicated to the analysis of scientific publications about Volyn' on the pages of national tourist journal «Nash Batkivschyna» which was published in Lviv in 1937–39.

Key words: Volyn', countrystudy, tourism, journal «Nash Batkivschyna».

Постановка проблеми. Волинь є одним із тих регіонів України, де в міжвоєнні роки, після поразки національно-визвольних змагань 1917-1920 рр., закладалися ідеологічні й духовні підвалини майбутньої держави. Важливим чинником політичного життя краю в умовах чужоземного поневолення було прагнення об'єднати українські землі в єдину соборну національну державу. Для цього використовувалися різні форми діяльності. Українська еліта Галичини і Волині поставила завдання формувати національну свідомість та історичну пам'ять народу з метою досягнення незалежності. Одним із засобів досягнення поставлених цілей було історичне краєзнавство. На сторінках щомісячника «Наша Батьківщина», що видавався у Львові, чимало публікацій було присвячено історії Волині. Це стимулювало вивчення історії рідного краю та сприяло усвідомленню необхідності єднання українців Галичини і Волині в боротьбі за національне і соціальне визволення.

Актуальність теми зумовлена тим, що на сучасному етапі все більше зростає інтерес до локальної та регіональної історії. Засобами історичного краєзнавства та туризму виховується молоде покоління. Оскільки історична спадщина поколінь є основою для майбутнього поступу, то осмислення минулого, збереження пам'яток історії і культури є важливим елементом у системі розбудови держави та формуванні громадянина-патріота.

Аналіз актуальних досліджень. Становлення і розвиток волинського краєзнавства науковці відносять до початку ХІХ ст. З того часу нагромаджено чималий масив матеріалу, який піддається аналізу та переосмисленню. Велику кількість краєзнавчих розвідок та глибоких наукових досліджень опубліковано у збірниках наукових конференцій, які систематично проводяться в наукових установах Луцька, Житомира, Острога, Рівного, Кременця, Дубна, Вишнівця та інших міст [12]. Заслужує на увагу книга «Історичне краєзнавство Волині» (навчальний посібник) Богдана та Олени Прищепи. У посібнику висвітлено сучасні проблеми історичного краєзнавства, зосереджено увагу на історичній географії Волині, класифікації пам'яток історії та культури, охороні та збереженні історико-культурної спадщини [13]. Проблема, яку порушено у цій статті, в наукових публікаціях не зустрічається.

Метою даного дослідження є спроба аналізу краєзнавчих публікацій про Волинь на сторінках львівського часопису «Наша Батьківщина» під час перебування краю у складі польської держави в період між двома світовими війнами.

18 березня 1921 р. у Ризі між Польщею, з одного боку, і РСФРР та УСРР, з другого, був підписаний мирний договір, згідно з яким сторони зобов'язувались припинити військові дії, встановлювався новий кордон, за яким західноукраїнські та західнобілоруські землі відійшли до відновленої Другої Речі Посполитої. Лінія польсько-радянського кордону проходила через Волинь. Територія включених до Польщі західноукраїнських земель становила 132 000 кв. км., у тому числі на 35,8 тис. кв. км. була територія Західної Волині, де українці становили 68,4% населення порівняно з іншими

національностями [6, с.165]. Умовами Ризького договору визначались національні та релігійні права українського народу. Із самого початку зобов'язання, які випливали зі статей договору, польським урядом майже не виконувались. Польські власті ввели на західноукраїнських землях режим національного і соціального поневолення.

Генератором культурного життя й носієм національної ідей у краї були українські громадські товариства та суспільні діячі. Саме через друковане слово, через поширення українських видань національна еліта в умовах поневолення ставила перед собою завдання «збудити в українському народі громадське почуття, дати його членам добру науку та розумовий розвиток» [5, арк. 4-5], а щодо Волині, то активізувати культурно-освітню працю, «упорядкувати волинський консервативний ґрунт на майбутнє, щоб він з часом міг дати добрі плоди» [15, арк. 6], оскільки центр українського національного життя зосереджувався в Галичині із центром у Львові.

З ініціативи діячів українського крайового краєзнавчо-туристичного товариства «Плай» у Львові в 1937 р. було засновано щомісячник «Наша Батьківщина». Редактором часопису став Степан Щурат, відомий український учений-літературознавець та громадський діяч. Метою журналу було «відкрити громадянству красу й живописність рідних земель, показати йому їх багатство й можливості господарського і культурного розвитку, пов'язати сучасність із минулим – на те, щоби воно навчилося вивчати й цінити Батьківщину, любити її і жити для неї». Друге завдання часопису полягало в поширенні туристичного руху та зосередженні уваги громадянства передусім «на рідну землю, а уже потім на чужину». Одночасно необхідно було зацікавити чужинців величчю власної Батьківщини, що мало велике пропагандистське й господарське значення [4, с.3].

Усе це було задумано для того, щоб із випуском гарно ілюстрованого журналу, розвивати таку ділянку науки, як краєзнавство, що мало неабияке значення для національного виховання українців на поневолених землях.

Історія Волині посідає чільне місце на сторінках «Нашої Батьківщини». Фундатори журналу публікували статті, нотатки, новини, рецензії, фотографії й бібліографію з різних ділянок українського краєзнавства й туризму.

У перших випусках журналу переважають матеріали загального науково-популярного і методичного характеру. Низка статей присвячена завданням та різним напрямкам українського краєзнавства та організації туристичного руху [1]. Незважаючи на узагальнений характер публікацій, згадки про Волинь, а також фотографії із волинськими краєвидами та пам'ятками архітектури широко представлені авторами на сторінках видання.

Стародавній період історії Волині відображено у статтях, що присвячені археологічним дослідженням і розкопкам та пов'язаними з ними відкриттями матеріальних пам'яток. Заслугує на увагу наукове дослідження О. Цинкаловського, який збиранню і вивченню пам'яток волинської старовини присвятив усе своє життя. Проводячи археологічні дослідження в 1929-1939 рр., як делегат Варшавського Археологічного музею, вчений пішки пройшов усю волинську землю [3, с.42]. Уже в першому номері «Нашої Батьківщини» опубліковано наукову статтю вченого «Пересопниця». Автор на основі власних досліджень розкриває давню історію княжого міста, що сягає у глибину тисячоліть, починаючи від доби неоліту. Стаття ілюстрована фотографіями автора історичних місць, археологічних скарбів і знахідок, Пересопницького Євангелія та картографією [16]. Не менш цінною, з точки зору пізнання історії давньої Волині є публікація А. Річинського «Старий город Волинь», що теж ілюстрована фотографіями автора та двома картами. Опіраючись на достатньо вагому джерельну базу, в тому числі на праці іноземних вчених, дослідник доносить до читача свої міркування й висновки щодо походження волян, про найважливіші віхи в історії цього народу від давнини і до сучасності [14].

Чималий інтерес викликають публікації науковців про історично-архітектурні пам'ятники Волині, древні храми, монастирі та фортеці. Це зокрема публікація

архітектора Л.Маслова про церкву Св. Трійці в Межиріцькому монастирі біля Острога. Крім історичної довідки, автор описує архітектурні особливості храму як гарного пам'ятника старої української церковної архітектури, хоча й трохи провінційної [11]. Стаття ілюстрована фотороботами автора та проектними кресленнями. Не менш цікава публікація вченого стосується історії будівництва та особливостей архітектури двох церков на Козацьких Могилах під Берестечком. «Архаїчність будівлі, вигнуті неспокійні лінії фронтона, облямування вікон, густо установлені барокові шоломи добре відтворюють добу гетьманщини, епоху, в пам'ять якої поставлено церкву. Пригадуються ті давні часи, може, не зовсім Хмельниччини, може трохи пізніші, часи Мазепи, Самійловича, але часи козаччини життєрадісної, неспокійної, бурхливої. Часи української державності, завзятої боротьби та щирої молитви», – зазначає автор. Перу архітектора й дослідника старовинних волинських храмів на сторінках видання належить ще одне досить цікаве наукове повідомлення «Старі муровані божниці на Волині» [11, с.241-242].

У журналі «Наша Батьківщина» було надруковано серію статей з історії міст та населених пунктів Волині. Наукові кореспонденції В.Щурата «Вишневець над Горинем», І.Лозовюка «Дубно», Л.Маслова «Замок у Кременці», Ф.Даниліва «Збараж і Збаражчина», А. Бужанського «З історії міста Ковля» розкривають не лише історію найдавніших волинських городищ, але й знайомлять читача з архітектурними пам'ятками краю, особливостями природи, людьми [2].

Етнографію Волині репрезентують публікації «Давні волинські верхні одяги» І.Лозовюка та «Писанки» (без підпису) [9].

Окремим розділом на сторінках «Нашої Батьківщини» публікували матеріали про розвиток і пропаганду туризму серед українців, особливо молоді. Незважаючи на те що часопис «Наша Батьківщина» репрезентувався виключно як краєзнавчо-туристичне пізнавальне видання, в умовах наступу польських властей на права українців окремі статті носили відверто політичний характер.

Намагаючись локалізувати наростаючий український національно-визвольний рух польська влада прийняла рішення про штучне розмежування етнічних українських земель Волині і Галичини. «Український націоналізм з краю в край мандрував Волинню і «завойовував її», – стверджували польські політики [8, с.185]. Польська адміністрація з метою відмежування західноволинських земель від галицьких та щоб зупинити закономірні процеси єднання українців створила «сокальський кордон». Поряд із цим здійснювалася пацифікація, ліквідовувалася частина українських громадських організацій, а їхні лідери піддавалися репресіям.

У статті с.Каменогорського «Завдання українського мандрівництва» ставиться конкретна мета – планування туризму та національне виховання засобами мандрівництва. Автор пише: «Пласт» перший кинув маси галицької молоді через «сокальський кордон» на «тиху» Волинь і заслухане в себе Полісся, зрушив українську волинську молодь на південь, аж до цекотів Горган, на полонини Черногори. «Пласт» подав руку й мандрівникам із Закарпаття, Буковини та гурткам молоді із ближчої й дальшої української еміграції» [7, с.143]. Тому завданням туристичного руху є організація походів і мандрівок із півдня на північ та з півночі на південь. Для селянських мас планувалось організувати прощі й паломництво до святих місць і цим поглиблювати зміст мандрівок. Завдання ж для волинської молоді ламати «сокальський кордон» засобом експансії української культури [7, с.145].

Аналізуючи публікації на сторінках «Нашої Батьківщини» з проблем волинезнавства, варто зауважити, що вони торкалися лише окремих епізодів та подій в історії краю. Але усі ці історичні розвідки поглиблювали знання про Україну, сприяли консолідації нації, виховували патріотичні почуття в суспільстві, відповідальність за долю Вітчизни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрусак М. Українські історико-краєзнавчі дослідження (Їх вартість, дотеперішній стан і вигляди на майбутнє) / М. Андрусак // Наша Батьківщина. – 1937. – Ч.2. – С.42-44; Гавдяк М. Завдання українського краєзнавства / М. Гавдяк // Наша Батьківщина. – 1937. – Ч.1. – С.4-9; Ів. Ш. Куток краєзнавця / Ів. Ш. //

- Наша Батьківщина. – 1937. – Ч.3. – С.81-83; Крип'якевич І. З історії української туристики / І. Крип'якевич // Наша Батьківщина. – 1937. – Ч.2. – С.35-38; Паньків В. Зимово туристика / В. Паньків // Наша Батьківщина. – 1937. – Ч. 3. – С.79-80; Пастернак Я. Археологія і краєзнавство / Я. Пастернак // Наша Батьківщина. – 1937. – Ч.1. – С.11-13; Свенціцький І. Краєзнавство та музейництво / І. Свенціцький // Наша Батьківщина. – 1937. – Ч.1. – С.10-11; Храпливий Є. Краєзнавство та господарство / Є. Храпливий // Наша Батьківщина. – 1937. – Ч.1. – С.13-16; Шендрук І. Архіви і краєзнавство / І. Шендрук // Наша Батьківщина. – 1937.– Ч.12. – С.265-268.
2. Бужанський А. З історії міста Ковля / А. Бужанський // Наша Батьківщина. – 1938. – Ч. 9. – С.208–215; Шумськ. – 1938. – Ч. 4. С.92–95; Данилів Ф. Збараж і Збараччина / Ф. Данилів // Наша Батьківщина. – 1938 – Ч. 1. – С.10-15; Лозовюк І. Дубно / І. Лозовюк // Наша Батьківщина. – 1937. – Ч.7-8. С.156-159; Маслов Л. Замок у Кременці / Л. Маслов // Наша Батьківщина. – 1938. – Ч.1. – С.3-10; Щурат В. Вишнівець над Горинем / В.Щурат // Наша Батьківщина. – 1937. – Ч. 2. – С.31-35.
 3. Василюк Л. Олександр Цинкаловський і Волинь / Л.Василюк // Минуле і сучасне Волині: Олександр Цинкаловський і Волинь. Матеріали ІХ наукової історико-краєзнавчої міжнародної конференції 20-23 січня 1998 р. – Луцьк: Надстир'я, 1998 – С.42.
 4. Від редакції // Наша Батьківщина.–1937.–Ч.1.–С.3.
 5. Держархів Тернопільської обл., ф.221, оп.1, спр.584.
 6. Енциклопедія Українознавства: [у 3 т.]. – К.: Віпол, 1995 / Під. ред. В.Кубійовича, З.Кузели – Т.1. – 1995. – С.165.
 7. Каменогорський С.Завдання українського мандрівництва / С.Каменогорський // Наша Батьківщина. – 1938. – Ч.6. – С.143-149.
 8. Кучерепа М. Ян Генрик Юзевський / М.Кучерепа // «Роде наш красний...» Волинь у долях краян і людських документах. – Луцьк: Вид-во Волинського держуніверситету «Вежа», 1996. – С.180-186.
 9. Лозовюк І. Давні волинські одяги / І. Лозовюк // Наша Батьківщина. – 1938. – Ч.6. – С.154-156; Писанки / без підпису // Наша Батьківщина. – 1938. – Ч.4. – С.100-103.
 10. Маслов Л. Старі муровані божниці на Волині / Л.Маслов // Наша Батьківщина. – 1937. – Ч.3. – С.70-74.
 11. Маслов Л. Церква Св. Трійці в Межирічі Острожському / Л. Маслов // Наша Батьківщина. – 1937. – Ч.7. – С.131-137.
 12. Матеріали ІV Волинської історико-краєзнавчої конференції, присвяченої 10 річчю заснування історичного факультету Житомирського державного університету ім. І. Франка. Збірник наукових праць. – Житомир: Видавництво ЖДУ ім. І. Франка, 2011. – 189 с.; Минуле і сучасне Волині та Полісся. Розвиток бібліотечної справи в краї: зб. наук праць за матеріалами ХVІ Волинської наукової історико-краєзнавчої конференції, присвяченої 65-річчю Волинської державної обласної універсальної наукової бібліотеки імені Олени Пчілки, 1-2 червня 2005 р. / Управління культури Волинської облдержадміністрації, Волинська ДОУНБ ім. Олени Пчілки [та ін.]. – Луцьк: М.П. «Пульс», 2005. – 134 с.; Студії і матеріали з історії Волині: зб. наук. праць /наук. ред. В.Собчук. – Кременець: Кременецько-Почаївський державний історико-архітектурний заповідник, 2009. – 394 с.
 13. Прищепа Б.А. Історичне краєзнавство Волині: Навчальний посібник / Б.А.Прищепа, О.П.Прищепа. – Рівне: ПП ДМ, 2008. – 352 с.
 14. Річинський А. Старий город Волинь / А.Річинський // Наша Батьківщина. – 1938. – Ч.2.– С.38-49.
 15. ЦДАВО України, ф.4465, оп.1, спр.442.
 16. Цинкаловський О. Пересопниця / О.Цинкаловський // Наша Батьківщина.– 1937.– Ч.1.– С.16-20.